

Coordonator

Ioan Sebastian Brumă

Sisteme rurale durabile și sustenabile

Studii de agro-economie și antropologie rurală

Presa Universitară Clujeană • 2023

Sisteme rurale durabile și sustenabile

Studii de agro-economie și antropologie rurală

Coordonator
Ioan Sebastian Brumă

This book is published with the support of RURALITIES project (www.ruralities-project.eu). This project has received funding from the European Union's Horizon Europe research and innovation programme under grant agreement No 101060876

The content of this book does not reflect the official opinion of the European Union. Responsibility for the information and views expressed therein lies entirely with the authors.

Sisteme rurale durabile și sustenabile

Studii de agro-economie și antropologie rurală

Coordonator

Ioan Sebastian Brumă

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2023

Referenți științifici

Prof. univ. dr. Bianca Cristina Pocol

Prof. univ. Iulia Mureșan

Conf. dr. Maria Oana Brînzan

Dr. Dan Gabriel Sîmbotin, C.S.I

Academia Română
Filiala Iași

RURAL DEVELOPMENT
research platform

ISBN 978-606-37-1985-1

© 2023 Autorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Autorii capitolelor incluse în acest volum sunt responsabili de conținutul materialelor transmise pentru publicare

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Capitolul 1. LUMILE RURALE ALE MARILOR ORAȘE

- Codrin DINU VASILIU

Nostalgia lumilor rurale

Nu e prima dată când mă refer la faptul că, la limită, lumile noastre nu sunt urbane. Sau, mai bine spus, nu sunt urbane decât prin simulare. Din cele mai vechi timpuri, marile orașe se constituie în baza unor aglomerări care apar la confluența unor lumi pe jumătate rurale, pe jumătate naturale, în cel mai organic sens cu putință. În mod natural, ne este specifică coexistența organică cu mediile în care trăim. Urbanizarea, orașul, cetatea, viața citadină sunt mai curând artificii, disimulări, strategii prin care ne ducem la maximum șansele și oportunitățile de a reuși în lumile contemporane. Sunt interpretări pe care le dăm în ordine pragmatică lumii în care locuim.

Cel puțin ca argument al gândirii speculative, putem fi de acord cu ideea că ne dorim orașele mai ales pentru comunitățile, funcțiile și infrastructurile pe care ni le pun la dispoziție.

Pe de altă parte, ducem cu noi nostalgii ale naturalismului și ale modurilor rurale (de multe ori chiar tradiționale) de viață. Retragerea dinspre centrul orașului spre periferia rurală sau naturală ne ispitește mai ales când suntem încercați de o anumită oboseală urbană, pe care ne-o dau stilurile alerte de viață. Am putea spune că plecarea în concediu, evadarea în vacanță, răspunde dorinței de a ieși din orașul în care locuim, chiar dacă, de cele mai multe ori, nu facem altceva decât să schimbăm cetatea.

Toate aceste acțiuni de operaționalizare și, în contrapartidă, de reziliență simbolică au efecte și la nivelul discursurilor și reprezentărilor omului contemporan.

Și, în contextul sistemelor urbane și rurale, cea mai pronunțată operaționalizare este dată de faptul că lumile rurale și cele urbane, din punct de vedere conceptual, devin corelative. Nu le mai punem în discuție decât în sisteme care le subliniază relațiile, asemănările, diferențele, ierarhiile, avantajele, dezavantajele. Orașele și lumile rurale nu mai pot fi înțelese decât în sisteme complexe, în care acestea sunt așezate, înțelese, descrise și povestite împreună.

Și, ca un prim efect al acestei relații, înțelegem realitatea în care trăim ca fiind una centrată urban. Toate drumurile noastre simbolice duc la oraș. Deși uităm că ele pleacă mereu de la țară.

În acest articol, îmi propun să refac anumite trasee simbolice ale conceptualizărilor pe care le punem în joc atunci când vorbim despre lumile rurale și orașele noastre.

Semnificațiile care îmi atrag atenția sunt specifice lumilor mele rurale și urbane, adică tocmai acelor spații de viață și locuire din România acestui început de secol. Cu toate acestea, cred că există anumite automatisme simbolice care pot fi generalizate și folosite ca instrumente interpretative în legătură cu orice lumi rurale și urbane, mai mult sau mai puțin posibile aici și acum sau prin alte părți, în alte vremuri, cu alte ocazii.

Ca un fapt care ține de o metodologie involuntară, observ că structurarea acestui text produce o anumită dispunere graduală pentru conceptele și reprezentările avute în vedere. Acesta poate fi un semn în plus că simbolismul centralismului urban intervine în discursurile noastre cu vorbe și imagini pe care nu le controlăm și nici nu ne propunem să le administrăm.

Lumile rurale sunt acele lumi din afara orașului

Deși, așa cum am spus deja, istoria noastră poate fi explicată ca un proces de urbanizare a modurilor rurale de viață, putem defini acum lumile rurale cel mai ușor prin exterioritatea lor față de mediul urban. Cel puțin curios, dacă nu chiar paradoxal, „faptul de a fi la țară” al lumii rurale își capătă sensul imediat al „faptului de a fi în afara orașului”. Rural înseamnă pentru noi mai întâi ceea ce este dincolo de zidul cetății.

Dar fiecare angajare simbolică dezvoltă forme de reziliență, fie că este vorba despre o reziliență ideologică, una de limbaj, speculativă sau critică. Mai ales atunci când sunt aruncate în joc discursuri sau chestiuni care țin de excluziune, diferență, alteritate. În cazul acestei înțelegeri a lumii rurale ca lume din afara orașului, sensul ruralismului își capătă reziliența mai ales în mecanismele de recuperare simbolică. Și cel mai ușor putem vorbi despre trei dintre aceste mecanisme de recuperare simbolică:

1. recuperarea tradiției, care, mai mult sau mai puțin, este amenințată de orice formă de modificare a lumilor în care trăim;
2. recuperarea unui mod moral de a fi, care este resimțit ca fiind în pericol mai ales în fața provocărilor globalizării și ale consumerismului;
3. recuperarea unui limbaj despre care omul rural crede că s-a aflat cândva într-o relație de conformitate cu lumea în care trăim.

Primul astfel de mecanism este cel care se consolidează la nivelul discursurilor de recuperare a tradiției. Cel puțin din perioada Renașterii, dar cel

mai vizibil odată cu modernitatea occidental europeană, ruralul devine pentru gândurile și reprezentările noastre un imens laborator de recuperare a unui paradis pierdut, fie că este vorba despre un rai dat de o demnitate culturală, fie că este vorba despre o istorie fondatoare, fie că este vorba despre ieșirea din relația organică pe care am avut-o cu natura în vremurile noastre adamice.

La limită, a regăsi sensul ruralismului înseamnă pentru noi faptul de a regăsi bunele relații cu istoriile, povestirile și geografiile noastre naturale.

Iar aici apar și riscurile devianței ideologice. Pentru că tocmai acesta este locul comun propice consolidării ideii că patriotismul și naționalismul se află în strânsă legătură cu un mod de viață poporanist, cu tendințe de recuperare a sensurilor pe care le dăm grupurilor, comunităților, societăților și chiar persoanelor prin alinierea la o înțelegere adamică a istoriei, moralei și locului în care trăim.

În legătură cu aceste moduri de înțelegere și recuperare simbolică, noile proiecte de cunoaștere și intervenție în sistemele rurale trebuie să răspundă unei duble provocări. Pe de o parte, trebuie să identifice un management eficient al acțiunilor de patrimonializare și integrare socio-economică a lumilor și culturilor rurale. Dar, pe de altă parte, trebuie să construiască o epistemologie critică dar incluzivă pentru orice intervenție în socio-economia rurală.

Al doilea mecanism de reziliență simbolică este dat de actele materiale sau imateriale de recuperare a unor moduri tradiționale de a fi, de a gândi și de a normativiza relațiile dintre persoane și lucruri. Adică relațiile dintre persoane și persoane, persoane și lucruri și, la limită, dintre lucruri și lucruri. Da, chiar și dintre lucruri și lucruri, pentru că și modurile de producție, organizare și utilizare a lucrurilor sunt percepute că ar trebui să aibă un anumit fel de a fi.

Despre un astfel de mecanism de reziliență simbolică am crede că el își găsește expresia specifică în zona unui existențialism militant și recuperatoriu. Chestiunea pare a fi diametral diferită. Altfel spus, astfel de mecanisme de reziliență simbolică tind să devină structuri discursive autoritare, cu un exces de exercițiu de revendicare a legitimității atunci când vine vorba despre limbajele, valorile, procedurile și comportamentele unei comunități. Lumile rurale sunt încă lumile în care disputa dintre vechi și nou este în primul rând o dispută axiologică.

Și în acest caz apar anumite riscuri de devianță ideologică. Și ele sunt date de tendința de a absolutiza și de a universaliza disputa axiologică din comunitatea rurală la nivelul întregii societăți și, mai mult decât atât, la nivelul întregului nostru mod de a fi. Iar efectele pot fi însemnate. Pentru că putem greși în mod fundamental atunci când, de exemplu, decontextualizăm și transgresăm

în medii non-rurale o problemă pe care de obicei o punem în comunitatea rurală în termenii și contextele rurale specifice. Sofismele autorității simbolice, de tipul „așa se face”, „așa era altă dată” vin cu riscurile decontentualizării și relativizării problemelor din sistemele urbane și rurale ale lumilor noastre contemporane.

A treia reacție de reziliență simbolică este dată uneori de mecanismele de recuperare a limbajelor. Sau de recuperare cel puțin a unor vocabulare, sintaxe, moduri de a vorbi, cenzuri lingvistice.

„Limba fiarelor” nu este doar un mit. Această expresie traduce foarte ușor și ideea că, pe vremuri, și mai ales în acele vremuri rurale imemorabile, se vorbea altfel. Și se vorbea altfel în sensul că se vorbea corect. Se spunea lucrurilor pe nume, se înțelegea om cu om, nu se rosteau vorbe urâte, eram atenți la ceea ce spuneam. Există o întreagă mitologie a utopiilor limbajelor din trecut. Uneori Babilonul pare a fi doar o snoavă pe care o mai spunem la gura sobei.

Devianța ideologică în acest caz este dată de riscul conflictelor de limbaje. Cu efecte semnificative chiar la nivelul modurilor noastre de înțelegere. Proiectele europene trebuie să aibă în vedere faptul că strategiile de cunoaștere și intervenție în astfel de situații nu pot fi eficientizate decât cu instrumente și cercetări de antropologie rurală. Antropologii sunt, deocamdată, singurii actori ai cercetării, inovării și transferului de cunoaștere care pot respecta principiile observației participative obiective. Mai ales în acțiunile de inovare și intervenție în sistemele rurale trebuie să fie atrase atât comunitatea antropologilor, cât și cea a gânditorilor speculativi (filosofi, epistemologi, psiho-sociologi, axiologi, etologi și așa mai departe).

Lumile rurale sunt acele lumi care se întind de la un oraș la altul

Am observat în subcapitolul anterior cum, în spatele unui mod de a gândi realitățile rurale, devin vizibile atât problemele specifice acestor sisteme, cât și posibilele strategii de soluționare. Analiza simbolică are posibilitatea de a pune în context relațiile dintre cunoaștere și acțiune ca o relație sistemică între culturile și civilizațiile modurilor noastre de a fi și de a locui. Dacă ne dorim un tip de înțelegere sistemică sau chiar ecosistemică a lumilor rurale sau urbane, trebuie să problematizăm nu doar intrările cuantificabile din cercetarea noastră științifică, ci și aspecte care nu pot fi traduse decât discursiv.

O altă dimensiune pe care o dăm sensurilor lumilor noastre rurale este dată de reprezentarea (și, uneori, chiar convingerea) că lumea rurală este spațiul interstițial dintre marile aglomerări urbane. Lumea rurală pare uneori a fi cea

lume care se întinde de la un oraș la altul. În această situație, efectele simbolice semnificative sunt mai ales pozitive. Deși se întrevăd și anumite riscuri de relativizare urbanocentristă și de inadecvare strategică la realitățile rurale.

Cele mai importante efecte simbolice sunt următoarele:

1. Lumile rurale nu pot fi gândite în afara relațiilor lor cu natura. Natura este ceea ce revine ruralului, în ordinea realismului, după ce orașul a acaparat aproape totul.
2. Lumile rurale sunt și spații de transfer. Pot fi gândite ca trasee, ca spații de interconectare, ca zone de trecere și ameliorare a proceselor de transfer interurban.
3. Lumile rurale dețin o anumită suveranitate a modurilor de a fi. O astfel de suveranitate (cu efecte pozitive, dar mai ales negative) este vizibilă mai ales la nivelul fenomenelor de izolare din ruralul profund (prin ruralul profund se înțelege un indicator prin care se face trimitere la acele medii rurale aflate la cea mai mare depărtare față de mediile urbane).

Primul efect simbolic pus în discuție în acest capitol ține de faptul că ne reprezentăm lumile rurale mai ales ca fiind în strânsă coabitare cu natura. Aproape am putea spune că nu mai vedem natura ca fiind naturală, ci ca reprezentând marginea satelor din lumile noastre rurale. Și putem vorbi, în acest context, de câteva consecințe importante.

În primul rând, tocmai aici este locul comun în care neoruralismul își capătă energia discursivă (dacă înțelegem neoruralismul în sensul clasic, dat de dorința de revenire la natură și la organic). Neoruralismul a căpătat, ca fenomen social, un avânt interesant în ultimele decenii și cred că este un moment bun pentru a observa anumite comportamente specifice produse de acțiunile, comunitățile și culturile neoruraliste. Pentru proiectele europene aceste fenomene pot fi interesante mai ales pentru că reprezintă locuri de transfer material și imaterial reciproc între sistemele rurale și urbane. Și, din punctul de vedere al cercetării științifice și al constituirii politicilor și strategiilor, aceste fenomene sunt cu atât mai interesante pentru că vorbim despre locuri comune de transfer reciproc, în care lumile rurale intră cam cu aceeași paritate în relația sistemică cu lumile urbane.

Am trecut, astfel, aproape fără să vrem, la cel de al doilea efect de contrareacție simbolică. Și nici că se putea altfel, pentru că ele se află mereu în relații sistemice. Este vorba, cum deja am precizat, despre înțelegerea lumilor rurale ca spații de transfer.

Lumile rurale nu doar umplu spațiul pe care îl lasă liber orașele prin fenomenele lor de aglomerare și concentrare a locuirii. Aceste lumi rurale asigură contextul, topografia și geografia în care ne desenăm orașele. Lumile rurale nu există doar pentru a nu aluneca în vid atunci când ieșim din oraș. Ele constituie spații și vectori ai interurbanității, ai sistemelor transurbane în care se situează orașele, dincolo de zidurile cetății lor.

Problemele care apar în contextele discursive generate de aceste reprezentări țin de faptul că lumile rurale cad cumva sub semnul unei condiții discriminate. Aflate între orașe, ele constituie și vocea din spate, dar și motivul de dispută pentru exercitarea autorității și influenței urbane. Strategiile bazate pe o cunoaștere inteligentă a sistemelor urbane și rurale trebuie să aibă în vedere acțiuni de redistribuire simbolică a valorilor urbane și rurale în sistemele regionale.

Un al treilea efect al acestei condiții interurbane a lumilor rurale ține de exercițiul unei anumite suveranități în mediul rural. Izolarea rurală poate duce și la efecte de suveranizare a spațiului rural. Și fenomenul se poate petrece atât la nivel material, cât și la nivel imaterial.

În același timp, exercițiul suveranității se poate constitui și ca formă de contra-răspuns la acțiunile de izolare, exclusiune și discriminare. Persoanele, grupurile, comunitățile și chiar sistemele, atunci când încep să se simtă singure, părăsite sau izolate, încep să caute refugii ideologice într-o formă de libertate asumată ca exercițiu de suveranizare. Comunitățile izolate își conferă cu de la sine exercițiu simbolic valori suveraniste atât la nivelul discursurilor, cât și al lucrurilor. Și, atunci când sunt împinse la limită, proiectele de redistribuire a suveranității pot duce la comunicări și colaborări defectuoase.

În aceste situații riscurile sunt evidente. Proiectele europene trebuie să caute soluții de contracarare a discriminării și izolării lumilor urbane.

Lumea rurală este distanța pe care o luăm în mod practic (neoruralist) sau simbolic (țărănește) față de oraș

O ultimă situație pe care doresc să o am în vedere aici ține de acele exerciții de distanțare simbolică față de ceea ce este considerat ca fiind negativ în sistemul urban. Nu de puține ori, când în glumă, când în serios, susținem, după titlul unui film celebru, că trăim într-o Lume nebună, nebună, nebună. Omul urban se angajează ideologic, retoric și chiar existențial într-un discurs care amendează din plin stilurile de viață urbane. Avem concepte și teorii care trimit polisurile în desuetudine: consumerism, globalizare, secolul vitezei, alienare, ultradigitalizare, post-adevăr și multe altele. Toate fac parte din

recuzita amendamentelor pe care le facem la modurile noastre de a locui braț la braț cu orașul. Interesant este că toate aceste atitudini simbolice trec dincolo de limita discursivă și devin, nu de puține ori, strategii personale sau comunitare de relaționare cu sistemele urbane. La nivel personal, se consolidează cel puțin două tipologii de reacții:

1. Neoruralismul, ca încercare de revenire la natură și la stilul de viață rurală;
2. Țărănismul, înțeles în sensul neutru al termenului, adică în sensul atașamentului explicit față de valorile așa zisei tradiții țărănești.

Aceste două fenomene sunt contrareacții și fac parte dintr-un arsenal simbolic sau chiar practic de reziliență la provocările contemporane ale urbanizării excesive a stilurilor de viață. Neoruralismul, dacă este să vorbim în termeni sistemici, este structurat mai ales în ceea ce privește dimensiunea antropologică a locuirii, iar țărănismul este structurat mai ales în ceea ce privește dimensiunile estetice și etologice (etice).

Ele mi se par importante pentru că pot constitui baza de justificare și chiar de fundamentare a epistemologiilor și acțiunilor strategice în dezvoltarea durabilă, sustenabilă, rezilientă și integrată a lumilor rurale și urbane. Cred că avem nevoie de inițiative de inovare, cercetare, facilitare, intervenție, cunoaștere participativă, guvernanta participativă tocmai la acest nivel, în datele actuale ale managementului cunoașterii și acțiunii, așa cum este el gândit de Uniunea Europeană și mai ales de Comisia Europeană.

Am adus în discuție aici doar trei subiecte care pun față în față lumile rurale și cele urbane. Știm cu toții că temele sunt cu mult mai multe și necesită o abordare strategică imediată. Dacă ne dorim să mai putem vorbi și în continuare despre lumi rurale și lumi urbane, fără să ne pară rău că le-am pierdut sensul și valoarea. Mi-aș dori ca tot ce am propus aici să fie doar un punct de plecare pentru o dezbateră mult mai largă, de sorginte sistemică, în legătură cu modurile noastre de viață

„Frumoșii nebuni ai marilor orașe”

Îmi doresc să închei acest text cu un citat din romanul *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, scris de Fănuș Neagu (1976). Măcar pentru faptul că, în formularea titlului acestui articol, am profitat de o parafrază a acestui titlu.

„Vântul de pe întinsul Dobrogei îi umfla pletele castanii, iar Radu Zăvoianu. înțepenit pe bancheta din spate, înregistra tăcut peisajul: grâu, clopotnițele ireale ale salcâmlor, porumbei stingheri, ceața fumurie pe marginea orizontului și, departe, în nevăzut, străpunsă de fulgere, fântâna iluziilor.”

Mențiuni speciale: Acest studiu este un rezultat al cercetărilor științifice realizate în cadrul proiectului RURALITIES. Proiectul RURALITIES este finanțat de Comisia Europeană, în cadrul programului Orizont Europa, sub contractul de finanțare numărul 101060876. Ideile prezentate în acest material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Comisiei Europene. Responsabilitatea în legătură cu acestea revine în totalitate autorului.

BIBLIOGRAFIE

- Fănuș Neagu, *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, Editura Eminescu, București, 1976.

Acknowledgement

The papers published in the current issue are based on the scientific papers presented at the Symposium for Agri-Economy and Rural Anthropology, held as synergy with RURALITIES project (www.ruralities-project.eu), related to the issue of rural socioeconomic systems within the innovative hub RoRuralia (www.roruralia.rdrp.org).

This issue was published with the financial support of RURALITIES project.

The content of this book does not reflect the official opinion of the European Union. Responsibility for the information and views expressed therein lies entirely with the authors.

The RURALITIES project has received funding from the European Union's Horizon Europe research and innovation programme under grant agreement No 101060876.

Ruralities

SAAR Symposium

RURALITIES Project

RoRuralia Living Lab

